

**СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
ІЗ НУМЕРАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ ВІД ОДНОГО ДО СТА**

У статті наведено основні існуючі принципи передачі фразеологічних одиниць та практично досліджено шляхи реалізації фразеологічних одиниць із нумеральним компонентом від одного до ста.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, способи перекладу, еквівалент, аналог.*

This paper states the basic principles of phraseological unit with a number component rendering and presents the practical analysis of the translation peculiarity.

Key words: *phraseological unit, ways of translation, equivalent, analogue.*

В останні роки зростає інтерес учених-лінгвістів до вивчення фразеологічних одиниць. Так, з'явилась значна кількість наукових праць, присвячених трактуванню фразеологічних одиниць, способам їх класифікації та методам реалізації. Однак, детальне дослідження питання фразеологічної одиниці свідчить, що є багато відкритих або і зовсім не вирішених проблем, адже в кожній новій науковій праці, присвяченій фразеології, виділяються нові типи або групи ФО, нові форми їх використання в тексті тощо. Передумовою цього є той факт, що фразеологічні дослідження часто залишаються на рівні спостереження або класифікації матеріалу, не досягаючи глибших чи абстрактніших рівнів опрацювання фразеології, які використовуються в інших лінгвістичних дисциплінах.

Переклад фразеологічних одиниць становить значні труднощі. Це пояснюється тим, що більшість з них є яскравими, емоціонально насиченими зворотами, які належать до певного мовного стилю і які часто мають яскраво виражений характер. Для багатьох англійських ФО характерні багатозначність і стилістична різноплановість. Перекладу фразеологічних одиниць приділяють чимало уваги, однак, пов'язані з цим проблеми зарубіжні та вітчизняні вчені розглядають по-різному та рекомендують різноманітні методи перекладу.

Особливої уваги способам реалізації фразеологічних одиниць приділяли такі науковці, як Я.Баран, С.Влахов, В.Карабан, В.Комісаров, В.Коптілов, І.Корунець, О.Кунін, К.Мартинкевич, Я.Рецкер та інші.

Мета даної статті полягає у проведенні аналізу існуючих шляхів реалізації фразеологічних одиниць, встановленні типів та особливостей відтворення українською мовою фразеологічних одиниць з нумеральним компонентом від одного до ста.

Аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що незважаючи на те, що зарубіжні вчені О.Кунін та С.Влахов фразеологічні одиниці поділяють на дві групи: 1) ФО, які мають еквівалент у мові перекладу та 2) безеквівалентні ФО, вони, як і більшість дослідників (Я.Баран, В.Комісаров, І.Корунець, К.Мартинкевич), пропонують перекладати ФО повним фразеологічним еквівалентом, тобто українським еквівалентом, який співпадає з англійською ФО за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичною спрямованістю і граматичною структурою. Передусім сюди належать ФО інтернаціонального характеру, засновані на міфах, легендах, біблійних і літературних сюжетах, історичних фактах: *in the seventh heaven* – на сьомому небі; *the second Advent* – друге пришествя [1, 3, 4, 5, 6, 7].

Вчені розглядають також частковий фразеологічний еквівалент, який становить собою тип перекладацької відповідності, в якому значення фразеологізму на мові перекладу (МП) адекватно значенню фразеологізму на мові оригіналу (МО), але по образній основі, метафоричності відрізняється від нього: *one swallow does not make a summer* – одна ластівка не робить весни; *a bird in the hand is worth two in the bush* – краще синиця в жмені, ніж журавель в небі [1, 3, 4, 5, 6, 7].

Слід звернути увагу, що зарубіжні вчені С.Влахов і О.Кунін підрозділяють часткові еквіваленти на часткові лексичні еквіваленти (українські еквіваленти англійських ФО, які співпадають з ними за значенням, стилістичною спрямованістю і близькі за образністю, але дещо розбіжні за лексичним складом або ж співпадають за значенням, стилістичною спрямованістю, але різні за образністю) та часткові граматичні еквіваленти (українські еквіваленти англійських ФО, які співпадають з ними за значенням, стилістичною спрямованістю і образністю, але різняться числом, в якому стоїть іменник чи порядком слів). Вчені зазначають, що англійська ФО може мати декілька еквівалентів в МП, тож за допомогою вибіркового фразеологічного еквіваленту перекладач має змогу обрати оптимальний варіант та передати стилістичну різноплановість англійських ФО [3, 7].

Науковці В.Комісаров, І.Корунець виділяють спосіб перекладу ФО за допомогою фразеологічного аналога (за термінологією болгарського дослідника С.Влахова та російського вченого О.Куніна “відносний еквівалент”) та зазначають, що це такі міжмовні фразеологічні відповідники, які є однаковими за змістом, стилістичною характеристикою, але різняться лексичним наповненням і граматичною структурою. Наприклад: *On the second Sunday of next week – коли рак свисне; після дощуку в четвер* [3, 5, 6, 7]. Зазначимо, що використання відповідності цього типу забезпечує досить високий ступінь еквівалентності. Однак, до обмежень його використання відносять необхідність збереження емоційного та стилістичного значення ФО, стилістичну нерівноцінність деяких аналогових ФО і національне забарвлення ФО [5].

Ми з'ясували, що до вищезазначених засобів перекладу ФО С.Влахов ще відносить “індивідуальні” еквіваленти. Не знаходячи в МП повного еквіваленту, перекладач іноді змушений вдається до словотворчості, оформлюючи у дусі перекладної одиниці новий, свою ФО. Створюючи свою ФО, перекладач може використовувати вже існуючі в МП фразеологічні засоби. Близьким до цього є пристосування до контексту вже існуючої ФО шляхом зміни структури, додавання нових компонентів, надання за допомогою фонетичних засобів форми прислів'я та ін. [3].

У ході дослідження виявлено, що О.Кунін акцентує увагу на калькуванні при наявності повного або часткового еквіваленту та зазначає, що дослівний переклад особливо важливий, коли образ, який міститься у ФО, потрібен для розуміння тексту, а заміна його іншим образом не надає достатнього ефекту. Цей спосіб часто застосовується при наявності поширеної метафори, фразеологічних синонімів, гри слів та каламбурах. Наприклад: *One of the most striking differences between a cat and a lie is that a cat has only nine lives* – *Одна з істотних відмінностей кішки від брехні полягає в тому, що в кішки лише дев'ять життів* [7].

У ході наукового пошуку ми виявили контекстуальний спосіб перекладу ФО [3]. Також ми зафіксували, що в застосуванні вищезазначеного способу реалізації до фразеології О.Кунін використовує термін “обертональний переклад” [7], а В.Комісаров – “контекстуальна заміна” [5]. Сутність обертонального перекладу при передачі ФО полягає в тому, що використовується своєрідний оказіональний еквівалент для перекладу ФО тільки в даному контексті. Слід враховувати, що оказіональність даного еквіваленту визначається особливостями контексту і що в іншому контексті аналогічний переклад може бути і не “обертональним”, а повним або частковим еквівалентом.

Щодо перекладу безеквівалентних ФО, то вчені пропонують передавати їх за допомогою калькування, сутність якого полягає у створенні нового сполучення в МП,

який копіює структуру вихідної ФО. Відзначимо, що цей перекладацький спосіб може використовуватися у разі відсутності в англійській фразеологічній одиниці еквіваленту в українській мові, а також у випадку неможливості вживання еквіваленту в даному контексті та дозволяє перенести безеквівалентну ФО в МП при максимально повному збереженні семантики МО.

Як відзначає К.Мартинкевич, дослівний переклад, калькування фразеологічних одиниць може бути застосований лише в тому випадку, якщо в результаті калькування виходить вираз, образність якого легко сприймається українським читачем і не створює враження неприродності і невластивості загальноприйнятим нормам української мови [4].

В.Комісаров зазначає ще одну важливу важкість при створенні фразеологічної кальки – це надання їй відповідної форми крилатого виразу. Для цього інколи доцільно наблизити кальку до вже наявного зразка. Так, для перекладу англійського прислів'я *Rome was not built in one day* не може використовуватися український фразеологізм з таким ж переносним значенням – “Москва не відразу будувалася” – через її національне забарвлення. Можна дати точну кальку “Рим не був збудований за один день”, але краще наблизити його до українського прислів'я “Рим не відразу будовався” [5].

Дослідження виявило, що зарубіжні та вітчизняні науковці розглядають описовий переклад, який зводиться до перекладу не самої фразеологічної одиниці, а її тлумачення, як це часто буває загалом з одиницями, які не мають еквівалентів у МП. Це можуть бути пояснення, порівняння, описи, тлумачення – всі засоби, які передають у максимально ясній та стислій формі зміст ФО. Цей спосіб перекладу зазвичай призводить до втрати образності й виразності [1, 3, 4, 6, 7]. Пор.: *the sixty-four dollar question* – *найважливіше, вирішальне питання*.

Отже, після вивчення різних способів передачі ФО можемо зробити висновок, що в працях всіх дослідників провідними є наступні шляхи: фразеологічний еквівалент, фразеологічний аналог, калькування, описовий переклад. Однак, на наш погляд більш детальними є способи запропоновані О.Куніним, які будуть взяті за основу нашого дослідження. Отже, аналізувати ФО з нумеральним компонентом від 1 до 100 ми будемо за такими способами: повний еквівалент, частковий лексичний еквівалент, частковий граматичний еквівалент, відносний еквівалент, вибіркового еквівалент, обертональний переклад, калькування, калькування при наявності повного або часткового еквіваленту, описовий переклад.

Ми дослідили англо-український фразеологічний словник за редакцією К.Баранцева [2] на наявність ФО з нумеральним компонентом від одного до ста та зафіксували 287 випадків їх вживання. Було виявлено, що найбільш поширеними є номінативні фразеологічні одиниці, які налічують 158 випадків, що складає 55,1%, наприклад: *at sixes and sevens; between one thing and another; cat with nine lives; devil on two sticks; gentleman of the three outs; in two minds; look like thirty cents; nine days' wonder; not a hundred miles away; of the first water* та інші.

У ході дослідження з'ясовано, що друге місце по частоті вжитку посідають комунікативні фразеологічні одиниці – 81 приклада, що становить 28,2%, наприклад: *all bread is not baked in one oven; beware of man of one book; confession is the first step to repentance; first blow is half the battle; first come, first served; habit is a second nature; keep a thing seven years and you will find a use for it; one love drives out another; there must be two parties to a quarrel* та інші.

Третє місце належить номінативно-комунікативним фразеологічним одиницям, вжиті у 48 випадках, що складає 16,7%: *bind one hand and foot; get one leg over the traces; get to first base; kill two birds with one stone; make choice of one of two evils; not to know the first thing about something; run after two hares; take the first step* та інші.

Зауважимо, що жодної фразеологічної одиниці ні номінативного, ні комунікативного характеру не було зафіксовано у ході наукового пошуку.

Отже, за результатами практичного дослідження можемо зробити висновок, що найбільш уживаними фразеологічними одиницями є номінативні – 55,1% (158 випадків), за ними виступають комунікативні фразеологічні одиниці – 28,2% (81 випадок), а менше всього зустрічалося номінативно-комунікативних фразеологічних одиниць – 16,7% (48 випадків).

Наступним кроком нашої наукової роботи було дослідження шляхів перекладу зазначених вище фразеологічних одиниць.

Ми дійшли висновку, що найчастіше фразеологічні одиниці з нумеральним компонентом в досліджуваному словникові передавалися описовим перекладом, що склало 121 випадок (34,2%) (*action of the first impression* – дія, яка не має прецеденту; *between two days* – вночі).

Другим за чисельністю способом передачі ФО з нумеральним компонентом став відносний еквівалент, який був застосований у 102 випадках, що становило 28,8% (*all bread is not baked in one oven* – не можна стригти всіх під один гребінець; *be in twenty minds* – сім п'ятниць на тиждень).

У ході дослідження було виявлено, що 71 випадок вживання ФО з нумеральним компонентом було передано на українську мову частковим лексичним еквівалентом, що склало 20,1%: *at first blush* – з першого погляду; *at one stroke of one's pen* – одним розчерком пер.

Зазначимо, що повним еквівалентом перекладалися ФО з нумеральним компонентом у 41 випадку, що становило 11,6%: *at one sitting* – за одним присідом; *be in the seventh heaven* – бути на сьомому небі.

Ми виявили, що застосування часткового граматичного еквіваленту є менш поширеним, оскільки він мав місце у 8 випадках, що склало 2,2%: *at first hand* – з перших рук; *bind one hand and foot* – зв'язати по руках і ногах.

Звертаємо увагу, що жодна ФО з нумеральним компонентом не була реалізована шляхом обертонального перекладу, вибіркового еквіваленту, калькування, калькування при наявності повного або часткового еквіваленту.

У ході дослідження з'ясовано, що при перекладі ФО з нумеральним компонентом були вживані також змішані способи реалізації ФО, які російський вчений О.Кунін у своїх працях не розглядає. До них ми віднесли:

- відносний еквівалент з описовим способом (5 випадків, що становить 1,4%): *ass between two bundles of hay* – буриданів осел (про людину, яка не може вибрати з двох речей одну);
- повний еквівалент з описовим способом (4 приклада, що складає 1,1%): *fourth estate* – “четвертий стан” (трьома станами в Англії вважаються: народ, лорди духовні і лорди світські);
- частковий лексичний еквівалент з описовим методом (2 випадки, що становить 0,6%): *second wind* – друге дихання (відновлення нормального дихання при якомусь фізичному напруженні); *seven mortal sins* – сім смертних гріхів (гордість, гнів, заздрість, похоть, ненажерливість, скупість, лінощі).

Отже, ми проаналізували фразеологічні одиниці з нумеральним компонентом від одного до ста за структурно-семантичною класифікацією. Проведене практичне дослідження дозволяє стверджувати, що найбільш уживаними фразеологічними одиницями є номінативні – 55,1% (158 випадків) та комунікативні фразеологічні одиниці – 28,2% (81 випадок), а менше всього – номінативно-комунікативні – 16,7% (48 випадків). Ми дійшли висновку, що в реалізації фразеологічних одиниць з нумеральним компонентом від одного до ста переважають описовий переклад – 121 випадок вживання (34,2%), відносний еквівалент – 102 приклада (28,8%) та частковий лексичний еквівалент – 71 випадок (20,1%).

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови: Автореф. дис. ... д-ра філолог. наук: 10.02.15 / Інститут української мови НАН України. – К., 1999. – 32 с.
2. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник / 2-ге вид., випр. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2005. – 1056 с.
3. Влахов С.И., Флорин С.П. Непереводимое в переводе. – М.: Международные отношения, 1980. – 340 с.
4. Дмитриева Л.Ф., Кунцевич С.Е. Мартинкевич Е.А., Смирнова Н.Ф. Английский язык. Курс перевода. Книга для студентов. – Москва – Ростов-на-Дону, 2005 – 304 с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода: лингвистические аспекты: учебник. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
6. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця. “Нова Книга”, 2001. – 448 с.
7. Кунины А.В. О переводе английских фразеологизмов [Электронный ресурс]. – Электрон. Текстовые данные. – Режим доступа: http://zhurnal.lib.ru/w/wagarow_a_s/transl/bookkunin.shtml